

captivitate, in qua Missovarius est mortuus“ (Mon. Germ. IX, pag. 646).

Totéž do písmene přepisuje Auctarium vindobonense, ale dodává určení místní: „in Aychorns“ (tamže 724). Pokračovatel kroniky kazatelského kláštera ve Vídni (Continuatio vindob. praedicatorum) k r. 1266 (!): „Eodem anno rex Otakarus Myssovarium et Wenesium Wienne captivavit. lidem ducti sunt in castrum Aychorns et ibidem obierunt“ (tamže 728).

Rozumějí se zde Ota z Mísova, zemský sudí rakouský, a Beneš z Benešova jinak ze Cvilína, podkomoří olomoucký, potom komorník moravský a kastelán znojemský, s bratrem svým Milotou z Dědic. Proč byli jati a uvězněni, z pramenů nevyplývá, i lze se jen dohadovati. Nevyčteme pak ze zpráv rakouských nic o tom, co dí Dalimil, ba nelze odtud ani vyvoditi, že první dva páni byli vskutku *popraveni*, to se nyní usuzuje *jen* ze srovnání s Dalimilem a snad i z okolnosti, že ve vězení skončili *oba*.

Zaloba Dalimilova však zaráží. Jak že — *upáliti* dává král rytířské doby korouhevnického pána, ba možná dva? A jak tomu rozuměti že *ve věži*? Ale snad všecku tu podivnost a záhadnost lze vysvětliti — chybou písařskou.

Proč nepíše Dalimil, *kde* byli páni vězněni? Snad napsal: *kaza u ueerzi gieti*, ale nedosti čitelně, a snad již první opisovač originálu zkomolil nejasný rukopis: *u wiezi uzziati*, což potom německý překlad si ještě zřetelněji ve svém smyslu vyložil.

Že v rýmované kronice takovéto omyly písecké jsou a zavdaly už podnět k výkladům omylným, lze najíti kolik příkladů. Na př. k r. 1250 (P. D. Č. III., 181) verš 51.: „Král kaza Ctiborovi na Petříně *prknem* hlavu dolův sstrčiti“, v překladě něm.: „mit einem scharffin boum“, kdežto letopisy české (tamže II., 287) dějí výslovně: „*gladio* decollatus est“. Dojista tedy stálo v originále *plknem* t. j. ostřím meče. Nebo na str. 1901, verš 4. hrabě z *Cyrdika* a *Weyzové* (varianta „*Weyzowie*“), což omylem vykládá se z Meisavy, kdežto jistě bylo správně psáno: z *Hardeka* a *Waisové* t. bratří *Sirotcí*, Kadold a Siegfried z Wehingen.

Možná tedy plným právem i v této věci odmítnouti polemiky o krutosti Přemyslově, i všechny důsledky odtud vyvozované. K uvěznění pánů jistě byla příčina, a že v žaláři umřeli, nelze ještě pokládati za konec násilný.

Sociální krise měst ve století čtrnáctém.

Napsal Bedřich Mendl.

Studie tato vyrostla z úsilí několika let. První podnět k ní dala četba krásné knížky Bezoldovy „K dějinám husitství“ a předmluvy Pekařovy k jejímu českému překladu. Vycítil jsem, že leccos, co tu napověděno o hospodářských a sociálních příčinách hnutí husitského, možno prohloubiti a doplniti. Lákala mne zejména města a to proto již, že tu jest hojnost pramenů, dosud nevyčerpaných. Chtěl jsem zjistiti, z jakých hospodářských a sociálních poměrů vzešly davy husitského lidu, poznati z pramenů listinných a městských knih hospodářské poměry měst před válkami husitskými a po nich. Úmysl ten uskutečnil jsem jen částečně; r. 1916 a 1917 vyšla v Čes. Časopise Historickém práce o „Hospodářských a sociálních poměrech v městech Pražských v letech 1378 až 1434“. Zde podávám jakési pokračování. Od oné práce prvé liší se tato jednak rozsahem časovým, jednak speciálnějším thematem. Změny ty byly dány z části materiálem, s nímž jsem pracoval, vedle toho však samo thema, otázky, jež jsem si kladl, měnily se vlivem odborné literatury. Z knih, jež mně poskytly nejvíce podnětů, jmenuji — v časovém pořadí jak jsem jich užíval — *Šustovy* „Dvě knihy českých dějin“, G. v. *Below* „Hauptprobleme der Wirtschaftsgeschichte“, G. *Schmoller* „Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe“, *Pirenneovy* dějiny Belgie, práce Čelakovského o vývoji radního zřízení a W. *Sombarta* „Der moderne Kapitalismus“. Výběr jest arci zcela subjektivní. Jak problem této studie byl řešen v historické literatuře, uvádím v dalším.¹⁾

I.

Literatura o sociálních poměrech českých měst ve 14. stol.

Z dějin městských nejvíce studovány — třebaže nikoli nejlépe znány — jsou počátky, období, kdy města jsou zakládána nebo obce již stávající nadány jsou městským zřízením.

¹⁾ Jest mi tu vzdáti díky všem, kdož mne při práci této podporovali, jest to především ministerstvo školství a národní osvěty, které mně poskytlo dvouměsíční studijní dovolenou, a správce historického ústavu vydavatelského p. Dr. Václav *Hrubý*, jehož přímlově vděčím za tuto úlevu, pak archivář hlav. města Prahy p. Dr. Václav *Vojtíšek*, jenž radou a pomocí podporoval mne při těchto studiích jako při předešlých.

nýbrž „jistě znova a znova se doplňoval zvláště nadanými a šťastnými jednotlivci z kruhu nižšího měšťanstva.“ Šusta vylučuje, že by patriciát byl u nás „tvořivá společnost rodová, vůči ostatnímu měšťanstvu tak se uzavírající jako t. zv. „Geschlechter“ některých měst v říši. — Hranice mezi měšťským velmožem a prostšími „cives“ nebyla u nás tedy asi nikdy pevně stanovena, ale skutečnost její uznávaly přesto v lecčems i řády právní.“¹⁾ S tím souvisí, co Šusta jinde vytkl mluvě „o nedostatečné ustrojenosti městské správy pražské“, že „znamenitou moc jednotlivých rodů měšťanských nepodpírala dosti síla obce jakožto celku.“²⁾

Přehled posavadní literatury, jenž výše byl podán, jest zároveň zdůvodněním této práce. Jejím účelem jest kriticky zhodnotiti vše, co o složení našich měst ve 14. století bylo pověděno, a pak především to doplniti. — Pro prvou polovinu století odkázání jsme na prameny listinné, nemnoho zápisů v městských knihách a několik zpráv letopisných. Těchto zejména jest velice málo, celkem jen něco dat o předních rodech pražských a kutnohorských a hospodářském podkladu jich moci, jež zaznamenal kronikář zbraslavský. Dnešní historik uvědomuje si tu bolestně, že žádná z našich kronik té doby nevyšla z prostředí měšťanského a že řada měšťanských letopisců počíná u nás teprve Vavřincem z Březové, v době velikého převratu. Tak všech dat pramenných jest vskutku nemnoho a jen ojedinělé z nich ušly pozornosti historiků, výše jmenovaných. Budu tu nucen opakovati některé věci již známé, jinde pokouším se o odlišný výklad jednotlivých zpráv, čímž i celkový obraz jest pak podstatně pozměněn. — Pro dobu vlády Karlovy, tím více pak pro konec století, jsou městské knihy, zejména berní, pramenem tak vydatným, že o hospodářské a sociální struktuře některých měst možno podati obraz takorba úplný. Možno ukázati, jaký byl číselný poměr jednotlivých živností ve městě a do jaké míry tomuto poměru odpovídalo rozvrstvení majetkové. Stav, jež tak poznáváme ke konci století, dovolí též pronést některé dohady o desítiletích předcházejících. Konečně porovnáním dat oněch s obdobnými výsledky prací o městech cizích vysvitne význam získaných čísel v pravém světle.

Třeba především zjistiti poměr řemeslnictva a kupeckého stavu jako celku (a to nejen číselný a poměry majetkové), nýbrž i význam obojího živlu pro hospodářský život města. Nebylyť hospodářské zájmy totožné, ba kdekoli výrobky do-

¹⁾ Tamže I. str. 59.

²⁾ Tamže II. (r. 1919) str. 28.

mácích řemeslníků jsou vyváženy ve větším množství — nejznámější příklad soukenictví — utkávají se nepřátelsky snahy řemeslníků, usilujících o zlepšení životních svých podmínek a kupců bránících zvyšování cen. A poněvadž kupci jsou celkem vrstvou bohatší, opírající se o moc ve městě, a řemeslníci usilují o hospodářský vzestup pomocí bratrstev řemeslných, nabývá zápas ten rázu boje mezi patriciátem a řemesly. Po této stránce a s tohoto hlediska budou též sledovány zprávy o rozkvětu obchodu ve 14. století. Rozkvět ten vyniká zejména, srovnáme-li doklady o obchodu té doby a zprávy o úpadku obchodu po válkách husitských. Hovoříme-li o úpadku obchodu, sluší dodati: u řemesel úpadku toho nevidíme, což již Winter připomenul a zdůraznil zjev jistě nanejvýš pozoruhodný, že převrat husitský neochromil řemeslné produkce, že mezery nastalé odchodem řemeslníků německých byly bezprostředně vyplněny mistry českými.¹⁾ Naproti tomu obchod měst českých nepovzněl se tak záhy na někdejší výši, ba zdá se, že 14. století na dlouhou dobu zůstalo tu vrcholem nedostižným, a že tak obchod měl pro měšťský život tenkrát význam větší než později. I to bylo připomenouti předem, neboť osvětluje to po jedné stránce i sociální poměry. Třeba však dodati, jest omylem, zkrácením skutečnosti, vytýká-li kdo hnutí husitskému, že zavinilo úpadek obchodu (viz výše výrok Bretholzův!). Především rozkvět obchodu jest pouze lícem téchže poměrů, jichž rub jsou neutěšené poměry řemeslného a dělného lidu, sociální krise měst ve 14. stol., jež považovati nutno za jednu z příčin rychlého úspěchu husitství ve městech. Nelze pochybovati pak, že to nebyly jen války husitské, jež způsobily úpadek. Ovšem obchod německopolský a německouherský vyhýbá se zemi kacírů, leč to jest jen jedna z příčin: mnoho znamenal pro 14. stol. rozkvět dolů kutnohorských a množství pražských grošů zejména krále Václava IV. kontramarkovaných po celém Německu, není dokladem jen dobré jakosti české mince, nýbrž především passivity tehdejšího českého obchodu, jenž nedostatek vyváženého zboží doplňoval vývozem mince. I v mnoha městech cizích nastává v 15. stol. úpadek obchodu²⁾ a jistě není náhodno, že teritoriální rozvoj německých měst končí prvou polovinou 14. století, kdy města dosáhla již onoho rozsahu plošného, jehož pak po 400, po př. 500 let nepřekročila.³⁾

¹⁾ „Zlatá doba měst českých“ (1913) str. 13—14. Zlatá doba ta počíná Wintroví vítězstvím českého živlu za válek husitských.

²⁾ Pirenne „Geschichte Belgiens“ II. 104, 494 a násl. H. Flamm „D. wirtschaftl. Niedergang Freiburgs i. B. —“ a j.

³⁾ „Der Umfang deutscher Städte im 13. u. 14. Jhdt.“ von Alfred Püschel, Diss. berlínská 1909. (Arce i na stejné ploše mohl počet obyvatelstva

Bylo opětovně poukázáno k tomu, že nepodnikají revoluci vrstvy nejvíce utlačované, nýbrž lidé, kteří nejsou po př. na nejnižším stupni společenského ústrojí, kteří však inferioritu svého postavení pocítují nejtíže. Nadepsal-li jsem statě tyto titulem „sociální krise“, chtěl jsem tím říci, že rozdělení majetkové, rozdělení práv a povinností ve městech 14. století nebylo rovnoměrné, nebylo spravedlivé nejen podle nějakého subjektivního hodnocení moderního historika, nýbrž především ve smyslu citění doby samé. Pojetím doby blíží se tak nejvíce Čelakovskému. Čelakovský též, pak Winter a Šusta ukázali cestu, jak dospět k porozumění snah nižšího lidu městského, první tím, že upozornil na bouře v Norimberce r. 1348, Winter výkladem třebaže stručným, o cechovních zápasech v Německu, Šusta duchaplným přirovnáním mezi Prahou a Florencií. Jest to tedy jen krok dále, pokouším-li se tu shrnouti hlavní data o sociálních zápasech měst ve 14. stol. vůbec, snažím-li se zjistiti jich společné základní rysy, pak do jaké míry možno rysy ty a vlivy sociálních krisí městských nalézt u nás. Ohlasy ty lze stopovati dvojím směrem: lze se tázati, zda a jak cechovní bouře německých měst působily na řemeslný lid v Čechách a zejména ve městech moravských, vedle toho třeba přihlédnouti k stanovisku panovníkovu.

To jsou problémy, k jichž řešení chce tato práce přispěti. Dříve však než obrátíme zřetel k poměrům cizím, sluší předestlati kritický přehled zpráv o sociálních poměrech v městech našich. Sociální zápasy ve Flandřích, Itálii a jinde hlásí se již v posledních desetiletích století 13.; aby bylo možno porovnat poměry naše, počneme také tou dobou.

II.

Pramenné zprávy o poměrech ve městech našich.

Zlé doby po smrti krále Přemysla II. vryly se hluboko v paměť lidu. Kronikář zbraslavský ještě po dvaceti letech líčí pohnutými slovy bídu doby: „Vesnice hynuly, města poklesala, také hrady vespolek se hubíce podléhaly. Lidé bohatí zajímání, chudí zabíjení — —, přecházející po stezkách všude ustali, a tráva zarůstající bezpečné cesty obracela v pustinu.“¹⁾

městského do j. m. růsti, leč v 18. a 19. stol. vidíme, že rozmach měst má v zápětí vzrůst nových předměstí a čtvrtí.)

¹⁾ Kroniky Zbraslavské překlad J. V. Nováka, str. 25.

Tíha doby doléhala zejména na města,¹⁾ jež se posud těšila mocně ochraně královské a jichž politická moc ještě r. 1279 byla dokumentována tím, že Pražanům v ochranu svěřen dědic trůnu. Pro válku a rozbroje nejen kupecký ruch ustal, nýbrž i pole zůstávala neobdělána. Vždyť prý mezi loupežnou čeládku cizí mísili se, můžeme-li věřit kronice zbraslavské, i mnozí z domácího selského a řemeslného lidu.²⁾ Pohroma je dovršena hladomorem, jež 1281 a 1282 postihl Čechy a krajiny sousední.³⁾ A nebyly to jen tyto vnější příčiny, jež ohrožovaly rozvoj měst; k vnějším příčinám přidružily se sváry mezi měšťanstvem. Dříve však než přihlédneme k těmto zmatkům vnitřním, třeba dotknouti se zpráv, jež osvětlují sociální strukturu tehdejšího města.

První z nich datuje z r. 1282 a nutno předestlati, že líčí poměry mimořádné, ojedinělé hrůzy, již podobné v následujícím století jen dvakrát se opakovaly.

Jest to vypravování očitého svědka kněze kostela pražského o bédách I. 1282 a z líčení jeho názorně vystupuje sociální struktura tehdejší Prahy. Hlad doléhá na chudinu ve městě stejně jako na chudý selský lid, na *měšťany* však nikoli. Tito zprvu dovolili všem chudým, aby přicházeli k nim do domu a žádali tu almužny.⁴⁾ Ale bohatší v udělování almužny nemohli postačiti, neboť chudých bylo příliš mnoho. Žebrali i nesčíslní řemeslníci a dělníci různých řemesel (*infiniti artifices et diversarum artium operarii*).⁵⁾ Z nich někteří nebyli před tím ani chudí, za sto hriven, jak letopisec praví, měli majetku (*de facultatibus rerum suarum ad valorem 100 mar. arg.*). Ale toho byli buď zbaveni (*exspoliati*) nebo jmění to s rodinou spotřebovali a tak prodávali již šperky a ozdoby svých

¹⁾ Emler Reg. II. no 2381. Král Václav tu praví „civitates nostre, que post obitum olim patris nostri propter multiplicem turbacionem tranquillitatis expertes et fere habitatoribus exinanite fuerunt — —“.

²⁾ Zpráva tato důležitá pro sociální ráz příčin (či následků?) katastrofy r. 1281 zní: „Hiis denique fieri incipientibus rusticus armatur — —, hii eciam regnum Bohemie nacta opportunitate vastare inceperunt, qui paulo ante hircos mactare, panes pistare et nichilominus veteres reparare calceos, acquirendo victui necessaria, consueverunt.“ F. r. B. IV. 17. Ze souvislosti s výkladem předcházejícím se zdá, že kronikář měl na mysli řemeslný lid domácí.

³⁾ Slezsko a Polsko viz F. Curschmann „Hungersnöte im Mittelalter“ (Leipziger Studien aus d. Gebiet der Geschichte VI. 1.), str. 85.

⁴⁾ Habebant quidem omnes pauperes favorem civium ingredi domos ipsorum ad expetendam eleemosinam — — F. r. B. 356.

⁵⁾ Obě označení jsou tu asi synonyma. Operarius ve smyslu dělníka viz u téhož letopisu F. r. B. II. 361. Podobně u Roesslera II. str. 87 no. 174.: operarius conventus. Ale terminologie doby jest *nepřesná* viz na př. Roessler II. 218, kde mínění i místní řemeslníčí slovy „mechanicae artis operarii“.